

Õiguskantsler

Direktor Kristin Hollo
emajoe@mhk.edu.ee

Teie nr

Meie 23.08.2022 nr 7-9/220223/2204366

Kontrollkäik Maarjamaa Hariduskolleegiumi Valgejõe õppekeskusesse

Austatud direktor Kristin Hollo

Õiguskantsleri nõunikud kontrollisid 09.–10.02.2022 Maarjamaa Hariduskolleegiumi Valgejõe õppekeskuse (edaspidi õppekeskus) tööd.

Õppekeskuse rühmakodud on hubased. Igal noorel on oma magamistuba, mida ta saab enda maitse järgi kaunistada. Head võimalused on sportimiseks ning käsitöö tegemiseks, tegutsevad huviringid. Töötajate jaoks on sisse seatud puhke- ja koosolekute ruumid. Noortel on nüüd rohkem võimalusi lähedastega suhelda. Õpilased saavad oma perekonnaga kohtuda omaette külastusruumis. Privaatsus on tagatud ka telefonivestluste ajal.

Õppekeskuses toimuvad korrapäraselt tugivõrgustiku kohtumised, kus noorte lähedased saavad nõu pidada lastekaitsetöötajatega ning ametkondade ja spetsialistidega. Arutatakse, kuidas tagada õpilasele vajalikud teenused nii õppekeskuses kui ka pärast õppekeskusest lahkumist.

Rõõmustab see, et võrreldes varasemaga on tuntavalt suurenenud õpilaste usaldus personali vastu. Füüsilise kiusamise juhtumeid lahendatakse kiiresti ja asjatundlikult. Hea mulje jättis õppekeskuse õe ja psühholoogi töö.

Eraldusruumi paigutamise juhtumeid dokumenteeritakse hoolikalt. Õppekeskus peab eraldi registrit eraldusruumi paigutamise ning vägivaldajuhtumite kohta.

Õppekeskuse esimese rühma ruumid tuleks muuta hubasemaks. Jätkata tuleb automaatselt lukustuvate toaste lukustussüsteemi väljavahetamist. Õpilaste käitumist kirjeldavaid tabeleid (nn boonuspunktide tabelid) ei ole õige panna rühma stendile.

Pärast õppekeskusesse saabumist peab noor kohe hakkama saama teraapiat ning psühholoogi tuge. Kui õpilane on turvalisuse kaalutlusel majutatud teistest noortest eraldi, peab õppekeskusel olema välja töötatud ravi- ja rehabilitatsiooniplaan, mis aitaks tal võimalikult kiiresti sotsialiseeruda.

Telefoni kasutamiseks ette nähtud minimaalset aega ei tohi vähendada ega kodukülastusi piirata õpilase mõjutamise eesmärgil. Kollektiivseid karistusi määrata ei ole lubatud. Töötajatel, kellel on õigus teha eraldusruumi paigutamise otsuseid, peab olema ühtne arusaam meetme rakendamise põhimõtetest.

Õiguskantsleri Kantselei

Kohtu 8, 15193 TALLINN. Tel 693 8404. Faks 693 8401. info@oiguskantsler.ee www.oiguskantsler.ee

Varjatud kiusamisjuhtumite avastamise ning lahendamine nõuab personalilt suurt tähelepanu ja kindlameelset tegutsemist. Kaaluda võiks võimalust anda töötajatele kaasaskantavad hädaabinupud.

Maarjamaa Hariduskolleegeium on õppeasutus, kus noored saavad kinnise lasteasutuse teenust (sotsiaalhoolekande seaduse ([SHS](#)) § 130¹ jj). Teenus määratakse alaealisele kohtumäärusega. Kontrollkäigu ajal oli Valgejõe õppekeskuses kaksikümne viis 13–17-aastast õpilast, neist kaheksateist olid noormehed ning seitse neiu.

Õiguskantsleri nõunikud ja tervishoiuekspert (lastepsühhiaater) vaatasid üle õppekeskuse ruumid, vestlesid töötajate ja õpilastega ning tutvusid dokumentidega.

1. Olmetingimused rühmades

Noored on majutatud õppekeskuse hoones asuvasse rühmadesse. Kokku on seitse rühma, mis on paigutatud mitmele korrusele. Igasse rühma saab korraga majutada kuni kuus last. Kontrollkäigu toimumise ajal oli igas rühmas üks kuni viis noort. Neiu ja noormehed olid majutatud eraldi rühmadesse. Samas ei ole välistatud ka segarühmade moodustamine.

Õppekeskuse juhataja selgituse kohaselt ei tähenda vabad kohad rühmades seda, et õppekeskus saab vastu võtta rohkem lapsi. Noored jaotatakse rühmadesse, arvestades nende omavahelist sobivust ning individuaalseid vajadusi.

Kuue rühma sisustus ja olmetingimused on üldjoontes sarnased. Üks rühm (1. rühm) erineb teistest selle poolest, et algselt oli see ehitatud noortele, kelle kohus määras ööpäevaringsele erihoolekandeteenusele.

Igal noorel on oma magamistuba ning omaette tualett- ja pesemisruum. Samuti on igas rühmas ühistegevusala, kööginurk ning töötajate tuba. Noored saavad magamistube kaunistada vastavalt oma huvidele ja isikupärale. Kontrollkäigu ajal oli tubades näha noortele olulisi fotosid, joonistusi, mänguasju jms. Kiiduväärt muutus on see, et [eelmise kontrollkäigu](#) ajal rühmades silma hakanud akendel olnud läbipaistmatud kiled olid kas täielikult või suuremas osas eemaldatud, nii et ruumi pääses loomulik valgus. Soovi korral on võimalik ruloo akna ette tõmmata.

Ühistegevuste ruum on samuti kaunistatud rühmas elavate laste soovide järgi. Neis ruumides oli potililli ja ka õpilaste joonistusi. Vestlustes noortega selgus, et nad hindavad väga privaatsust, mida võimaldab omaette magamistuba. Õpilastel on võimalik kasutada meelepäraseid kosmeetika- ja hügieenivahendeid.

[2017. aastal toimunud kontrollkäigu](#) ajal selgus, et paljude magamistubade ukсед lukustusid automaatselt, nii et ust ei olnud võimalik seestpoolt avada. Hea meel on tõdeda, et õppekeskus on probleemiga tegeleenud ning nende tubade lukustussüsteem on enamjaolt välja vahetatud. Samas on jäänud veel mitu magamistuba, mille ukсед lukustuvad endiselt automaatselt. Mõnes magamistoas oli ukse lukustumise vältimiseks ukse ja lävepaku vahele pandud takistus (nt puidutükk). Töötajate sõnul on kõigil õpilastel olemas võti, et nad saaksid vajaduse korral ruumist lahkuda. Samuti tegeleb õppekeskus sellega, et asendada automaatselt lukustuvad lukustusüsteemid mõistlikuma lahendusega. Plaanis on paigaldada ustele libliklukud, mis annaksid noorele rohkem privaatsust ning võimaluse toast kiiresti väljuda. Kui on vaja, pääseb töötaja õpilase tuppa oma võtmega.

Esimese rühma sisustus oli võrreldes muude rühmadega palju askeetlikum. Ühistegevuste ruumis nappis hubasust loovaid elemente. Magamistubade mööbel (voodi, tool, laud) oli selles rühmas põranda külge kinnitatud. Õppekeskuse kontrollimise ajal oli sellesse rühma majutatud vaid üks õpilane. Noore magamistuba oli mõnevõrra hubasem ja isikupärasem kui rühma ruumid üldiselt. Töötajad selgitasid, et 1. rühma majutatud noor on psüühikahäire tõttu äärmiselt keerulise käitumisega, mistõttu ta võib olla ka ohtlik. Seetõttu on rühma ühistegevuste ruumist ära viidud kõik esemed, millega noor saaks teisi rünnata.

Õiguskantsler on [psühhiaatriaiglatele](#) ja [sotsiaalhoolekandetasutustele](#) saadetud soovituses rõhutanud teraapilise keskkonna tähtsust. Samuti on õiguskantsler [palunud](#) muuta hubasemaks Maarjamaa Hariduskolleegeiumi Emajõe õppekeskuse väikerühmade sisustust. Piinamise ja Ebainimliku või Alandava Kohtlemise või Karistamise Tõkestamise Euroopa Komitee (CPT) on [öelnud](#)¹, et metallist sisustus ning põranda külge kinnitatud mööbel ei sobi asutusse, mille eesmärk on noorte rehabilitatsioon.

Õiguskantsler mõistab, et psüühikahäirega inimesed võivad vajada keskkonna kohandamist. Samuti on selge, et mõne nooruki majutamisel tuleb õppekeskusel leida tasakaal ohutuse ja hubasuse vahel. Samas saab pärast nooruki käitumise stabiliseerumist viia tema tupp järk-järgult uusi sisustuselemente, mis muudavad toa hubasemaks ning aitavad kaasa noore paranemisele.

Õiguskantsler tunnustab õppekeskust selle eest, et noortel lubatakse rühmakodus oma magamistuba ise kaunistada. Hea, et igal õpilasel on oma hästi sisutatud magamistuba ning kõigil on võimalik kasutada kööginurka. Samas tuleks ka keerulisemate käitumisprobleemidega noorte majutustingimusi muuta hubasemaks ja lapsesõbralikumaks. Jätkata tuleb toaste lukustussüsteemide väljavahetamist.

2. Ravi- ja teraapiavõimalused ning vaba aja sisustamine

Ravi- ja teraapiavõimalused sarnanevad Maarjamaa Hariduskolleegeiumi [Emajõe õppekeskuses loodud teraapiavõimalustega](#). Suurt rõhku on pandud mitmedimensioonilisele pereteraapiale (MDFT). Õppekeskuse dokumentidest selgus, et sellises pereteraapias saavad osaleda paljud noored koos oma lähedastega. Samas on mitmeid noori, kes ei vasta MDFT programmi kriteeriumidele, sest nende lähedased ei ole teraapiast huvitatud või ei ole pereliikmetega suhtlemine lapse parimates huvides. Nende noorte jaoks ei ole kahjuks välja töötatud MDFT-ga võrdväärset alternatiivset programmi, mis süsteemselt toetaks nende rehabilitatsiooni ning looks neile noortele usaldusliku toetusvõrgustiku edaspidiseks.

Enamik õpilasi käib psühholoogi vastuvõtul. Vestlustes ütlesid noored, et hindavad kõrgelt psühholoogi tööd ning võimalusel kohtuksid temaga tihedamini. Vene emakeelega õpilased tõid välja, et õppekeskuses ei ole vene keelt hästi valdavat psühholoogi. Noored tunnistasid, et õppekeskuse psühholoog saab küll vene keelest aru, kuid suhtlemine on siiski raskendatud.

Õppekeskus pakub noortele karjäärinõustamist edasiste õppeplaanide ja võimaliku ametivaliku kohta. Õpilased kohtuvad korrapäraselt sotsiaalpedagoogidega. Mõned noored saavad rehabilitatsiooniplaanis ettenähtud teraapiat (nt tegevusteraapia) väljaspool õppekeskust.

Igapäevaselt tegelevad noortega rühma kasvatuspedagoogid, kelle juhendamisel toimuvad vestlusringid, arutatakse muresid ning koostatakse rühmaplaane. Kasvatuspedagoogid aitavad noortel ka koduseid ülesandeid teha. Õhtuti arutatakse rühmades mõnel elulisel teemal (nt tervislik

¹ Vt [CPT soovitus Hispaaniale](#), p 180.

toitumine, hügieen, käitumisreeglid, rahaga ümberkäimine). Mõni õhtu on sisustatud ka ühise filmivaatamise või raamatulugemisega. Kindlatel aegadel saavad noored mängida arvutimänge.

Kontrollkäigule kaasatud meditsiiniekspert kordas Maarjamaa Hariduskollegiumi Emajõe õppekeskuse kontrollkäigu järel antud [soovitust](#) tagada kõikidele õppekeskuse noortele psühholoogi abi. Terapeutilist sekkumist tuleb alustada kohe, kui laps on keskusesse jõudnud. Dokumentidest selgus, et mõni noor peab pärast õppekeskusesse saabumist ootama psühholoogiga kohtumist ligi kuu aega. See on liiga pikk ooteaeg, kui laps on olukorras, millesse tuleb kohe sekkuda ja talle tuge pakkuda. Ekspert tunnustas õppekeskuses tegutsevaid psühholooge ja terapeute, kes töötavad oma võimete piiiril. Noorte vajadused on suuremad kui võimalused, mida keskuse spetsialistid suudavad pakkuda. Seega tuleks psühholoogide meeskonda kindlasti suurendada.

Euroopa Inimõiguste Kohus on lahendis [Rooman vs. Belgia](#) asunud seisukohale, et riik peab vabaduse kaotanud psüühikahäirega inimesele tagama teraapia temale arusaadavas keeles. Kontrollkäigul osalenud ekspert märkis, et tulemuslik psühhoteraapia on võimalik vaid sel juhul, kus spetsialist ja nooruk mõistavad teineteist. Arvestades seda, et õppekeskusesse suunatakse palju vene keelt emakeelena rääkivaid noori, peab asutus tegema pingutusi, et leida ka vene keelt kõnelev psühholoog.

Tööpäeviti on õppeasutuses õde, kes nõustab tervisemuredega õpilasi. Õde jälgib õpilaste terviseseisundit, suhtleb nende raviarstidega, korraldab arstivisiite, jälgib, et noorte raviskeemis määratud ravimid oleksid olemas ning jagab ravimeid dosaatoritesse. Õde saadab noori ka eriarsti vastuvõtule. Õppekeskuse õde valdab nii eesti kui ka vene keelt ning ei tunneta enda sõnul õpilastega suhtlemisel keelebarjääri.

Vestlustes mainisid noored, et nii õde kui ka õppekeskuse psühholoog käivad ise rühmades uurimas, kas noortel on muresid, mida soovitakse arutada. Selline proaktiivne tegevus väärib tunnustamist.

Õppekeskuses on hästi sisustatud õppeklassid. Tööõpetuse ja kunstiklassis korraldatakse lisaks õppeprogrammile ka huviringe. Noortel on võimalik katsetada mitut liiki käsitööd ning põnevaid kunstitehnikaid.

Õppekeskuse hoov on sisustatud spordirajatistega. Päevaplaani kohaselt saavad noored jalutada hoovis kaks korda päevas. Korraga on õues kuni kaks rühma. Õppekeskus on soetanud vajalikud vahendid ka siseruumides sportimiseks. Vastavalt graafikule kasutavad õpilased spordisaali vähemalt kord päevas. Spordisaalis korraldatakse aeroobikatunde ning saab mängida pallimänge. Noored ütlesid, et neile meeldivad lauatenise ja võrkpallitrennid.

Üldiselt hindasid õpilased pakutavat huvitegevust mitmekesiseks. Hea on see, et noored saavad ise valida, mis huviringis nad soovivad osaleda. Osa noori ütles, et ei leia siiski endale meelepärast tegevust, sest kinnises asutuses ei saa neile huvi pakkuvate aladega tegelda (nt rattakross vms).

Õiguskantsler tunnustab spetsialiste, kes osalevad laste rehabilitatsioonis ja toetavad lapsi iga päev. Väga hea mulje jätsid õppekeskuse õe töö ning psühholoogi pühendumine noortele. Õiguskantsler palub hoolitseda, et iga õppekeskusesse suunatud noor saaks psühholoogilist nõustamist kohe, kui ta on õppekeskusesse saabunud. Peale selle palub õiguskantsler leida õppekeskusesse lisaks vene keelt vabalt valdava psühholoogi.

3. Eraldusruumi kasutamine

Õppekeskuses on kaks eraldusruumi. Üks neist asub esimese korruse koridoris ning teine 1. rühmas. Eraldusruumide sisustus oli mõnevõrra erinev. Koridoris asuva eraldusruumi põranda külge oli kinnitatud voodi ja laud. 1. rühmas asuvas eraldusruumis mööblit ei olnud. Põrandal lebas madrats, mille peal olid tekk ja padi. Mõlemas eraldusruumis oli hügieeninurk roostevabast terasest WC-poti, kraanikausi ning seinale kinnitatud dušiotikuga. Eraldusruumidesse paigaldatud radiaatorid olid kaetud metallvõrega, akende ees oli läbipaistmatu kile. Mõlemas ruumis on videovalve.

[Eelmise kontrollkäigu](#) ajal võis eraldusruumi WC-potti näha ukse luugist ning see jäi ka valvekaamera vaatevälja. Nüüd on mõlemas eraldusruumis hügieeniaala muust ruumist eraldatud, et õpilase privaatsus oleks kaitstud.

[Seadus](#) ei sätesta kinnise lasteasutuse teenuse eraldusruumi sisustusele kindlaid nõudeid. CPT on [öelnud](#)², et eraldusruum peab olema sobilik ärevusseisundis inimese rahunemiseks ning selle sisustus peab olema ohutu.

Eraldusruumi paigutatakse nooruk, kelle käitumine kujutab otsest ja vahetut ohtu tema enda või teiste isikute elule või tervisele ([SHS](#) § 130³ lg 4 p 2). Seega peab eraldusruumi sisustus vähendama enesevigastuse võimalust. Õiguskantsler on varem [juhtinud](#) sotsiaalhoolekande asutuste tähelepanu sellele, et mõned eraldusruumis kasutusel olevad lahendused ei pruugi olla turvalised. Näiteks võib ägestunud inimene vigastada end küttesüsteemi katte terava nurga vastu.

Eraldusruumis viibivat noorukit jälgitakse üldjuhul videokaamera abil. CPT on [rõhutanud](#)³, et inimesel peab ka eraldusruumis säilima kontakt personaliga. Töötaja ei pea eraldatuga samas ruumis olema, kuid eraldusruumi paigutatud inimene peab saama vahetut tähelepanu, mida ei saa asendada videovalvega. Hea oleks, kui eraldusruumis viibiv inimene näeks personali näiteks läbi turvaklaasist ukseava.

Kõik eraldusruumi kasutamise juhtumid kantakse õppekeskuse üldregistrisse. Regrist selgus, et noor viibib eraldusruumis üldjuhul alla tunni. Kõige pikemalt oli õpilane eraldatud 175 minutit ning kõige lühemalt 22 minutit.

Õppekeskus on kehtestanud eraldusruumi paigutamise korra, milles on muu hulgas märgitud, et lapse seisund tuleb dokumenteerida iga 15 minuti tagant. Iga eraldusruumi paigutamise juhtumi kohta täidetakse nõuetekohased vormid ([SHS](#) § 130³ lg 5; [SHS](#) § 107 lg 8). Vormid täidetakse käsikirjaliselt.

Õppekeskuses toimunud vägivallajuhtumite kohta koostavad sellega kokku puutunud töötajad ettekanded. Ettekanded täidetakse arvutis ning need on koondatud eraldi registrisse. See on kiiduväärt praktika. Iga vägivallajuhtum ei pruugi lõppeda sellega, et õpilane viiakse eraldusruumi. Samas võimaldavad vägivallajuhtumi üksikasjalikud ettekanded anda eraldamisele eelnevalt olukorrast parema ülevaate, kui seda saab teha üldise eraldamise vormiga. Mitmes vägivallajuhtumi ettekandes oli kajastatud ka eraldamist puudutav oluline info. Näiteks töötajate vigastuste, meditsiiniõe sekkumise ning noorega peetud vestluse kohta.

² [CPT standardid](#), p 3.8.

³ Vt [CPT soovitus Soomele](#), p-d 85, 131.

Eraldusruumi paigutamise seotud vägivallajuhtumite ettekanded salvestatakse ettekannete üldregistrisse, mistõttu ei pruugi neid vajaduse korral kiiresti leida. Õppekeskus võiks mõelda lahendusele, mis seoks eraldusruumi paigutamisel täidetavad vormid olukorda täpsemini kirjeldava ettekannetega. Näiteks võib asjakohased vägivallajuhtumi ettekanded salvestada ka eraldusruumi kasutamist kajastavasse registrisse.

Kontrollitud dokumentide põhjal võib järeldada, et üldjuhul on olnud noore paigutamine eraldusruumi põhjendatud ning seda meetet on rakendatud vaid olukorras, kus muud võimalused olukorda lahendada on ammendunud ([SHS § 130³ lg 4 p 2](#)). Samas on protokollitud ka paar sellist juhtumit, mille puhul oli eksitud eraldusruumi rakendamise põhimõtete vastu.

Ühest vägivallajuhtumi ettekandest selgus⁴, et rühma kasvataja ja järelevalvetöötaja otsustasid paigutada nooruki eraldusruumi kolmeks tunniks. Otsus eraldusruumi paigutamise kestuse kohta oli tehtud enne nooruki eraldusruumi saatmist. Eraldusruumi paigutamise vormilt⁵ selgus siiski, et õpilane viibis selles ruumis 35 minutit.

[Seadus](#) lubab paigutada lapse eraldusruumi kuni ohu äralangemiseni, kuid kõige kauem järjest kolmeks tunniks ([SHS § 130³ lg 4 p 2](#)). SHS [seletuskirjas](#) on öeldud, et last ei või hoida eraldusruumis kauem, kui on hädavajalik. Seega ei ole lubatud enne eraldusruumi paigutamist otsustada, kui kauaks noor peaks sinna jääma. Eraldusruumis viibiva nooruki seisundit tuleb pidevalt jälgida ning lubada ta eraldusruumist välja kohe, kui olukord seda võimaldab.

Hea meel on tõdeda, et viidatud juhul pidasid eraldatud noorukiga tegelenud töötajad kinni seaduse nõuetest, mitte eelnenud kokkuleppes eraldusruumi meetme rakendamise kestuse kohta. Samas tuleb õppekeskuses veenduda selles, et töötajad saavad eraldusruumi kasutamise reeglitest aru ühtemoodi. Eraldusruumi rakendamise vajaduse kestus ei ole igal üksikjuhtumil ettemääratav.

Teise näitena võib tuua eraldamise, mille vormile oli märgitud, et õpilane suundus eraldusruumi vabatahtlikult⁶. Õiguskantsler on varem [juhtinud](#) Maarjamaa Hariduskolleegeiumi tähelepanu sellele, et nooruki allumist töötajate korraldustele minna eraldusruumi ei saa tõlgendada nõusolekuna eraldusruumis viibimiseks. CPT [hinnangul](#)⁷ on vähetõenäoline, et inimene, kes käitub ohtlikult ning kelle suhtes oleks eraldamine õigustatud, suudab sellises vaimses seisundis anda tõsiselt võetava nõusoleku vastava meetme rakendamiseks.

Teises näites toodud juhtum oli asjakohaselt dokumenteeritud. Eraldusruumi vormist selgus, et olukord, mis tingis noore eraldamise, oli ohtlik. Siiski tuleb jälgida, et töötajatel oleks õige arusaam eraldusruumi rakendamise eeldustest. Kindlasti ei saa eraldusruumi paigutamise üheks aluseks olla õpilase nõusolek. Õppekeskuses on igal noorel omaette magamistuba. Seega on õpilasel võimalik soovi korral rahunemiseks või lihtsalt omaette olemiseks teistest eemalduda.

Õiguskantsler palub tagada, et eraldusruumi sisustus oleks ägestunud noorele võimalikult ohutu. Eraldusruumi kasutamise registrisse võiks lisada vägivallajuhtumi ettekanded. Töötajatel, kes teevad eraldusruumi paigutamise otsuseid, peab olema meetme rakendamise reeglitest ühtne arusaam, mis on ka seadusega kooskõlas.

⁴ Ettekande esitamise aeg 31.03.20221 kl 22.39.

⁵ Õpilase eraldusruumi paigutamise protokoll (otsus) nr 4-6.2/439.

⁶ Õpilase eraldusruumi paigutamise protokoll (otsus) nr 4-6.2/358.

⁷ Vt [CPT Maltale saadetud soovitus](#), p 153.

4. Õpilase teistest eraldi majutamine

Kontrollkäigu ajal oli 1. rühma majutatud vaid üks õpilane. Töötajad selgitasid, et tegemist on keerulise psüühikahäirega noorega, kes võib olla teistele ohtlik.

Päevasel ajal on selles rühmas kaks kasvatajat, öösel jääb rühma üks töötaja. Õppetöö toimub rühmas. Rühmast välja saab nooruk minna päevakavas ettenähtud ajal, ta võib käia spordisaalis, õues või arvutiklassis. Õpilase kontakt teiste noortega on väga piiratud. Mõne noorega jalutab ta õppekeskuse hoovis ühel ajal, kuid sisulist suhtlust nende vahel ei toimu. 1. rühmas asub kohandatud väikeklass ning seetõttu nägi selle rühma õpilane neid noori, kes suundusid õppetöök klassi ja seal tagasi.

Töötajate sõnul puutusid nad nii keerulise käitumise noorega kokku esimest korda ning seetõttu alles kohanduvad ja otsivad parimat viisi tema abistamiseks. Dokumentidest selgus, et mitmed spetsialistid (sotsiaalpedagoog, psühholoog jne) on pidanud selle noore seisundit lootusetuks ning nentunud, et ei oska pakkuda hästi toimivat teraapiat. Nooruk oli viibinud õppekeskuses juba paar kuud, aga dokumentidest ei selgunud, milliseid samme kavatseti tema rehabilitatsiooniks ette võtta või kellega konsulteerida. Seetõttu jäi mulje, et selle juhtumi puhul oli palju tegeldud töötajate ja teiste õpilaste kaitsmisega – mis on samuti kindlasti väga oluline –, kuid noore toetamiseks ei olnud veel võimalust leitud.

Dokumentidest ja töötajatega peetud vestlustest selgus, et tegemist ei ole impulsiivselt agressiivse noorega, vaid pigem teiste tunnetega manipuleeriva ning oma tegevusi planeeriva inimesega. Õppekeskuses on ka teisi noori, kelle käitumine võib olla ohtlik ning kes on õppekeskuse töötajaid ning kaasõpilasi korduvalt rünnanud. Samas võimaldati neil elada rühmades teistega koos ja osaleda ühistegevustes. 1. rühma majutatud noor ei ole õppekeskuses viibimise ajal teiste vastu füüsilist vägivalda kasutanud.

Esimese rühma nooruki eraldi majutamine ning ühistegevustest eemalehoidmine on turvalisuse tagamiseks rakendatud meede. Samas võib see mõjuda noorukile karistusena, sest tema peab leppima rangemate suhtlemis- ja liikumispriirangutega ning napimate olmetingimustega kui teised noored. Nooruki eraldi majutamine sarnaneb mõnevõrra Maarjamaa Hariduskolleeegiumi Emajõe õppekeskuses rakendatud meetmega, mille kohaselt majutati konfliktis osalenud nooruk ohutuse tagamise eesmärgil mõneks ajaks õppekeskuse väikerühma. Õiguskantsler on [märkinud](#), et väikerühma viimist võib õpilane tajuda karistuse ja survestamisena, mistõttu tuleks sellist meetet vältida.

SHS-i kohaselt võib kindlate eelduste olemasolul noore teistest eraldada, paigutades ta kuni kolmeks tunniks eraldusruumi ([SHS](#) § 130³ lg 4 p 2). Sellist meetet nagu noore pikemaajalisem teistest eraldamine (näiteks majutamine omaette üksusesse), seadus ette ei näe. Samas ei ole tegemist täieliku eraldamisega, kuna keegi töötajatest viibib pidevalt noore juures ning tal on aegajalt võimalik kohtuda ka teiste õpilastega (nt õues).

CPT on [seisukohal](#)⁸, et igasugune eraldamine võib avaldada halba mõju nooruki tervisele ja psüühilisele seisundile. Seetõttu on CPT muu hulgas ka tugevalt kritiseerinud⁹ alaealise karistamist teistest eraldamisega. Samas on CPT [aktsepteerinud](#)¹⁰ olukorda, kus seadus võimaldab ohutuse tagamiseks majutada erilist tähelepanu või ravi vajav noor teistest noortest eraldi. Seejuures lasub

⁸ Vt [CPT Hispaaniale saadetud soovitus](#), p 191.

⁹ Vt nt CPT 2017. a [Horvaatia visiit](#) (p 90); CPT 2018. a [Ungari visiit](#) (p 72); CPT 2020. a [Hispaania visiit](#) (p 191).

¹⁰ Vt [CPT Rootsile saadetud soovitus](#), p 95.

asutusel kohustus iga nädal uuesti hinnata ja põhjendada seda, kas eraldi majutamine on selle noore puhul endiselt õigustatud.

Õiguskantsler on [rõhutanud](#), et kui patsient, kes võib tõenäoliselt käituda ohtlikult, isoleeritakse teistest määramata ajaks, peab raviasutusel olema välja töötatud ravi- ja teraapiaplaan, mis toetaks patsiendi seisundi paranemist ning võimaldaks tal teistega rohkem suhtlema hakata.

Kontrollkäigul osalenud ekspert on seisukohal, et raske psüühilise häirega ning keerulise käitumisega nooruki majutamine teistest eraldi võib olla mõistetav nooruki sisseelamise ajal. Personalile tuleb anda võimalus jälgida nooruki käitumist, ilma et nooruk seaks ohtu kaasõpilasi. Samas avaldab pikemaajalisem eakaaslastest isoleerimine noorele kahjulikku mõju ning suhtlemisvõimaluste puudumine võib tema häiret isegi võimendada. Kahtlemata on tegemist tavapärasest keerulisema juhtumiga, kuid seda enam peab otsima võimalusi sobivaks terapeutiliseks sekkumiseks ning vajaduse korral kaasama ka rohkem spetsialiste. Õppekeskusel peab olema tegevusplaan, kuidas toetada nooruki rehabilitatsiooni. Kui on vaja, saab esialgset plaani korrigeerida ning valida muu strateegia. See oleks igal juhul parem, kui lihtsalt nentida, et noorukile on keeruline leida sobivat ravi ja teraapiat.

Kinnise lasteasutuse teenust reguleeriva seaduse (SHS) [eelnou seletuskirjas](#) on öeldud, et laps on kinnisesse lasteasutusse suunatud selleks, et aidata tal probleeme lahendada ning valmistada ta ette edukaks hakkamasaamiseks, kui ta on koju tagasi pöördunud. Kahtlemata on üks eduka toimetuleku eeldus oskus teistega suhelda ja teha koostööd.

Õiguskantsler palub võimaluse korral vältida noore teistest eraldi majutamist. Kui eraldi rühma majutamine on vajalik nooruki psüühikahäirest tingitud ohtude tõttu, siis tuleb järjekindla ravi ja teraapia toetada nooruki võimalikult kiiret sulandumist

5. Personal ja turvalisus

Töötajad kinnitasid, et tunnevad ennast üldiselt turvaliselt. Tavaliselt tuleb tegelda verbaalsete solvangutega, kuid on olnud ka suuremaid füüsilisi rünnakuid. Ohtlikus olukorras saab rühma töötaja või õpetaja kutsuda raadiosaatja vahendusel appi järelevalvetöötaja. Abivajadusest on võimalik teada anda ka videovalve vahendusel. Videovalvet kasutatakse õppekeskuse üldkasutatavates ruumides, õuealal ning eraldusruumides. Videopilti jälgivad pidevalt valvespetsialistid. Rühma töötajate sõnul reageerivad järelevalvespetsialistid ohtlikele olukordadele väga kiiresti.

Õpilastega vesteldes selgus, et võrreldes [varasemaga](#) on olukord muutunud palju rahulikumaks ning ärevaid olukordi tuleb ette pigem harva. Noorte sõnul aitab konflikte ennetada see, et keegi töötajatest on pidevalt rühmas. Samuti on rühmad väikesed ning noored õpivad üksteist paremini tundma ega soovi omavahel tülitseada. Siiski nentisid noored, et endiselt tuleb ette sõimamist ja kiusamist, vahel ka omavahelisi kaklusi. Noored märkisid, et mõne kaasõpilase käitumine võib olla tema psüühikahäire tõttu ettearvamatu või kiuslik ning teised võivad hoiduda temaga suhtlemisest.

Hea on see, et nüüdseks on lahendatud [eelmise kontrollkäigu](#) ajal valitsenud olukord, kui mõne rühma lapsed jäeti ööseks omapäi. Töötaja pidev kohalolek aitab ära hoida õpilaste omavahelisi konfliktide ja kiusamist. Samuti on noorel võimalik mure korral kiiresti töötajatelt abi saada.

Noored ütlesid, et üldjuhul usaldavad nad õppekeskuse töötajaid ning teavad, kelle poole nad saavad oma murega pöörduda. Samuti märkisid noored, et tunnevad rühma töötajate usaldust nende vastu. Näiteks lubatakse noortel iseseisvalt kõõginurgas toimetada. Õpilased kirjeldasid, kuidas töötajad kaasavad neid aruteludesse, annavad selgitusi ning pakuvad tuge. Vestlustes tõsteti esile psühholoogi ja õe tööd. Ka need noored, kes ei kippunud teisi õppekeskuse töötajaid usaldama, tunnistasid vestluses, et on õe ja psühholoogiga avameelsed. Üldine usalduse suurenemine on märkimisväärne areng asutuse töös ning tunnustus juhtkonnale ja personalile, sest mõni aasta tagasi, kui õiguskantsleri [nõunikud õppekeskust külastasid](#), oli usaldus töötajate vastu üpris väike.

Siiski tuleb õppekeskuses ette olukordi, mida tuleks varakult märgata ja vastavalt sellele tegutseda. Nii mainis üks õpilane, et tunnetab teiste noorte vaenulikkust enda suhtes. Nooruk ütles, et sisseelamisperioodil pidi ta taluma rühmakaaslaste kiusamist, nii verbaalset kui ka füüsilist. Töötajad küll sekkusid, kuid tihti soovitati tal minna oma tuppa. Praegu on kiusamist tunduvalt vähem. Nooruk veedab nüüd kiusamise vältimiseks palju aega enda toas, kuid tunnistas, et sooviks olla ka ühisruumis, kus saaks vaadata telerit ning süüa teha. Dokumentidest selgus, et tegemist on vene keelt emakeelena kõneleva noorukiga, kuid ülejäänud rühmaliikmed on eesti emakeelega. Samuti ilmnis, et samasse rühma on majutatud õpilane, kellel on kaldumus teisi kiusata. Nii võimalik keelebarjäär kui ka asjaolu, et rühmas viibib teisi noori kiusanud õpilasi, suurendavad kiusamise ja tõrjumise ohtu. Sellises olukorras peab personal olema eriti valvas, et märgata kiusamise ilminguid. On mõistetav, et mõned noored soovivad veeta rohkem aega omaette. Samas kui noor pidevalt väldib ühisruumi kasutamist, hoiab kõrvale ühistegevustest ning õues ei seltsi teistega – selline käitumine peaks tegema personali murelikuks –, siis viitab see varjatud kiusamisele¹¹.

Vestlused õpilastega ja asutuse dokumendid kinnitavad, et õppekeskuses tegeldakse aktiivselt ja edukalt füüsilise kiusamise ennetamise ja lahendamisega. Varjatud kiusamisjuhtumid vajavad samuti töötajate tähelepanu ning reageerimist. Ei piisa sellest, kui kiusatav eemaldub olukorrast. See lõpetab kiusamise vaid näiliselt, sest kiusamisohver ei saa vajalikku kaitset ega tuge selleks, et turvaliselt rühmas tegutseda.

Ohu korral saavad töötajad kutsuda abi kaasaskantava raadiosaatja vahendusel. Mõnest vägivallajuhtumi ettekandet selgus, et mõnikord on õnnestunud ägestunud noorukil raadiosaatja enda kätte saada. Õnneks märkasid seda videopilti jälginud järelevalvetöötajad ning sekkusid kiiresti. Samas ei pruugi ohtlik olukord tekkida videovalvega ruumis. Nii märkasid järelevalvetöötajad ühel juhul õpilase rünnakut õpetaja vastu pärast seda, kui õpetajal õnnestus klassist väljuda.

Õiguskantsler on [rõhutanud](#)¹², et oluline on tagada asutuste töötajate turvalisus. On hea, et igal töötajal on raadiosaatja. Selleks et kriitilises olukorras saaks abi kutsuda veelgi kiiremini, tuleks õppekeskusel kaaluda võimalust anda töötajatele kaasaskantavad (nt käe ümber kinnitatavad) hädaabinupud. Eriti vajalik oleks selline lahendus neile, kes töötavad noortega ruumides, kus ei ole videovalvet.

¹¹ Vt ka õiguskantsleri nõustamisvoldik „[Kool kiusamisest vabaks](#)“; SA Kiusamisvaba Kool „[Varjatud kiusamine – nähtamatu vaenlane, kellega ei saa võidelda pimesi](#)“.

¹² Vt p 3; õiguskantsleri 16.08.2021 [kontrollkäik](#) AS-i Hoolekandeteenused Kodijärve Kodusse (p 2); õiguskantsleri 17.01.2019 [kontrollkäik](#) AS Hoolekandeteenused Valkla Kodusse (p 1).

Õiguskantsler tunnustab õppekeskuses tehtud pingutusi usaldusliku õhkkonna loomisel ning turvalisuse tagamisel. Varjatud kiusamisjuhtumite avastamine ja lahendamine nõuab personalilt suuremat tähelepanu ja kindlamat tegutsemist. Kaaluda võiks hädaabinuppude kasutuselevõtmist.

6. Mõjutusmeetmed ja piirangud

Igas rühmas on noorte jaoks välja pandud õppekeskuse reeglid. Hea on see, et mõnes rühmas on need reeglid ka vene keelde tõlgitud, sest õppekeskuses elab palju vene emakeelega noori, kes eesti keelt hästi ei valda.

Vestlustes mainisid noored, et reeglitest kinnipidamist jälgivad ennekõike kasvatuspedagoogid. Õpilased ütlesid, et reegli rikkumist hindavad samuti kasvatuspedagoogid, kellel on õigus määrata ka karistus. Noored märkisid, et õppekeskuses toimunud kakluste tõttu jäetakse nad tavaliselt kodukülastuse võimalusest ilma.

Noorte sõnul soovivad töötajad alati leida õppekeskuses toimunud rikkumise või vägivallajuhtumi süüdlase. Töötajad võivad kutsuda süüdlast oma tegu üles tunnistama, ning ähvardada, et vastasel juhul rakendatakse piiranguid kogu rühmale. Sellises olukorras on noori ähvardatud näiteks arvutikasutamise aja tühistamisega.

Dokumentidest selgus, et kodukülastuse võimalust kasutatakse muu hulgas õppima motiveerimiseks.

Rühmakodudes on kasutusel käitumise hindamise süsteem (nn boonuspunktide süsteem). Mõnes rühmas peetakse hindamiskriteeriumidega tabelleid, kuhu iga päev kirjutatakse märkusi õpilase käitumise ning kokkulepetest kinnipidamise kohta. Hea hinnangu korral antakse õpilasele boonuspunkte. Kogutud punktide eest pikendatakse näiteks õpilase telefoni- või arvutiaega. Mõnes rühmas tabelleid ei peeta, kuid jälgitakse noore üldist käitumist ning selle põhjal otsustatakse, kas on põhjust telefoni- või arvutiaega pikendada.

Ühes rühmas asusid õpilaste boonuspunktide tabelid ühisruumi stendil. Seega nägid kõik selle rühma õpilased, kelle käitumisega olid töötajad rahul ning kellel oli võimalik pikemalt helistada või arvutit kasutada. Samuti oli tabelis kajastatud noorele antud kehv hinnang.

Boonuspunktide tabelis kajastuvad kaaslaste head tulemused võivad ka teisi noori innustada puhtust hoidma ning reeglitest kinni pidama. Samas on ka suur oht, et hinnangute avalikustamine võib tekitada noortes kadedust, kurvastada neid, kelle tulemused ei ole nii head ning põhjustada kiusamist. Kontrollkäigul osalenud ekspert märkis, et õppekeskuses viibivate noorte psüühika- ja käitumisprobleeme arvestades võib tabeli avalikustamine tekitada motiveeriva võistlustunde asemel pigem frustratsiooni nendes, kes oma tulemustega ei hiilga. Samuti võib see tekitada kahjulikku grupisurvet noortele, kes reeglitest kinni peavad. Parem oleks hoida tabeliandmeid töötajate ruumis, kus iga nooruk saaks tutvuda enda kohta peetava tabeliga ning soovi korral kirjutada juurde kommentaare.

Õiguskantsler on varem [täheldanud](#), et seaduse kohaselt on keelatud laste tervist, erivajadust, õppeedukust, käitumist, arengut, koduseid olusid jm isiklikku kirjeldavate andmete sattumine kõrvaliste isikute kätte. Selline info võib saada kiusamise ajendiks ja põhjustada halba kohtlemist. Kõrvalised isikud on näiteks ka kaasõpilased ja nende vanemad, tugispetsialistid ning õpetajad, kes ei ole hindamise ja õpilase arendamisega seotud.

Õppekeskuses kinnitatud raampäevakava näeb ette, et igal õpilasele on antud päevas 20 minutit helistamise aega. Samas oli ühe rühma stendil väljas reegel, et helistamiseks on ette nähtud 10 minutit ning õpilasel on võimalik lisaks välja teenida 10 minutit helistamise aega. Vestlustest õpilastega selgus, et helistamiseks antud aeg on rühmiti erinev. Noored tõid välja, et rühmas võib küll olla kokku lepitud, et helistada saab 20 minutit, kuid osa töötajatest ei pea sellest kinni ning võivad vähendada helistamise aega 10 minutini.

Õiguskantsler on pärast Maarjamaa Hariduskolleegeiumi Emajõe õppekeskuse kontrollkäiku [selgitanud ja rõhutanud](#), et õppekeskuses helistamiseks või muul viisil lähedastega suhtlemiseks ettenähtud aega ja võimalusi (nt arvuti vahendusel suhtlemine, kodukülastused) ei või vähendada noorte karistamiseks või mõjutamiseks. Õpilase karistamiseks ei tohi tühistada planeeritud kodukülastust. Samuti on keelatud rakendada kollektiivseid karistusi, mille alla kuulub ka noorte ähvardamine ühispiirangutega, juhul kui püütakse välja selgitada reeglite rikkujat. Emajõe õppekeskusesse tehtud kontrollkäigu kokkuvõttes toodud põhjendused on asjakohased ka Valgejõe õppekeskuse puhul.

Õiguskantsler palub õppekeskusel hoolitseda selle eest, et töötajad ei vähendaks helistamiseks raampäevakavaga ette nähtud aega. Mõjutusvahendina ei tohi rakendada ka kodukülastuste piiramist. Kollektiivsed karistused või nendega ähvardamine on lubamatu. Boonuspunktide tabelisse kantud tulemused ei peaks olema kõigile nähtavad.

7. Suhtlemine lähedastega (sh koroonaviiruse leviku ajal)

Noored kasutavad lähedastega suhtlemiseks õppekeskuse telefoni ja arvutit. Lähedased saavad noori õppekeskuses külastada ning kui asjaolud seda võimaldavad, siis saavad noored käia kodus.

Hea meel on tõdeda, et võrreldes [eelmise kontrollkäigu ajaga](#) on õpilaste helistamise võimalused paranenud. Õpilane tohib helistada iga päev ning raampäevakava järgi oli telefonaaeg vähemalt 20 minutit. Tervitatav uuendus on see, et tööpäeviti on ette nähtud lisa-aeg ametiasutustesse helistamiseks. Helistada saavad noored privaatsetl enda toast.

Arvutit tohivad noored kasutada kaks korda nädalas, korraga 45 minutit. Arvutid on internetiga ühendatud, noored saavad kasutada lähedastega suhtlemiseks sotsiaalmeediat ja saata e-kirju. Õpilased võivad arvutit kasutada üsna vabalt, ligipääs on piiratud vaid noortele kahjuliku mõjuga veebilehekülgedele.

Hea käitumise korral (nn boonuspunktide väljateenimisel) on õpilasel võimalik saada helistamiseks ja arvuti kasutamiseks lisa-aega. Noored rääkisid, et mõned neist on saanud boonuspunktide eest helistada pool tundi ja kauemgi.

Koroonaviiruse SARS-CoV-2 leviku ajal olid kodukülastused keelatud ning ka vanemate külaskäike vähendati. Selleks et leevendada nakkushaiguse leviku tõttu kehtestatud piirangute mõju, lubati noortel kasutada sellel ajal iga päev 45 minuti arvutit. Säilis ka 20 minuti pikkune helistamisaeg.

Noored tunnistasid, et kodukülastuse piirangud mõjutasid tugevalt nende meeleolu ning motivatsiooni. Üldiselt peeti viiruse leviku aega keeruliseks, sest puudus selgus, millal see lõpeb. Teatud piirangud olid viiruse leviku tõkestamiseks kahtlemata paratamatud. Hea, et õppekeskus rakendas meetmeid paindlikult ning leidis viise piirangute tasakaalustamiseks (arvutikasutamise võimaluse suurendamine).

Õppekeskuses on sisse seatud külasteruum, kus noored saavad oma lähedastega kohtuda. Külalised võivad tulla neile sobilikul päeval ning kohtumise aega ei piirata. Kuna külasteruumi üks on osaliselt läbipaistev ning ruumis on ka videovalve, võivad töötajad külasteruumis toimuvat jälgida, kuid vestlust nad pealt kuulata ei saa.

Kui olukord võimaldab, antakse noortele luba kodus käia. Kodukülastuse eelduseks on noore vanemate nõusolek ja valmidus õpilast toetada. Samuti annab kodukülastuse võimalikkuse kohta oma hinnangu lastekaitsetöötaja, mõnel juhul ka politsei. Õppekeskuse töötajad ütlesid, et tuntuvalt on paranenud koostöö asenduskodudega ning enamik asenduskodudest ootab noori kodukülastusele. See on rõõmustav areng. Tavapäraselt toimuvad kodukülastused nädalavahetusel. Üldjuhul läheb noor koju ning naaseb õppekeskusesse ühissõidukiga iseseisvalt. Osale õpilastest tulevad lähedasedjärele.

Õiguskantsler on korduvalt [rõhutanud](#)¹³, kui oluline on kinnises asutuses olevatele alaealistele lähedastele helistamise võimalus. Rõõmu teeb see, et õppekeskus võimaldab noortel oma lähedastega kontaktis olla mitmel viisil. Samuti on hea meel tõdeda, et õppekeskus austab noorte privaatsust ning lubab neil helistada ja külalistega kohtuda omaette ruumis. Kahjuks kasutavad mõned töötajad suhtlemisvõimaluste vähendamist või sellega ähvardamist noorte mõjutamiseks või karistamiseks. Tuleb jälgida, et töötajatel oleks ühtne arusaam sellest, et noortele helistamiseks või arvuti kasutamiseks lubatud minimaalset aega ei tohi vähendada.

Õiguskantsler tunnustab õppekeskuse otsust suurendada võrreldes varasemaga noorte võimalusi lähedastega suhelda. Hea, et koroonaviiruse leviku tõttu kehtestatud piirangute ajal said noored kasutada arvutit tavapärasest tihedamini.

Ootan Maarjamaa Hariduskolleeegiumi tagasisidet soovitudele võimalusel hiljemalt 01.11.2022.

Lugupidamisega

/allkirjastatud digitaalselt/

Ülle Madise

Lisa: Tervishoiueksperti arvamused 4 lehel.

Koopia: Haridus- ja Teadusministeerium, Sotsiaalministeerium, Sotsiaalkindlustusamet

693 8406

¹³ Vt p 3; vt ka õiguskantsleri 17.05–18.05.2016 [kontrollkäik](#) Maarjamaa Hariduskolleeegiumi Emajõe õppekeskusesse (p 1); õiguskantsleri 05.05.2018 [kontrollkäik](#) SA Tartu Ülikooli Kliinikumi Psühhiaatriakliiniku laste- ja noorukite osakonda (p 4).